

ЛУГАНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

ЧЕРЕЗ ДУХОВНІСТЬ ДО ВІДРОДЖЕННЯ

методичні рекомендації

до 500-річчя РЕФОРМАЦІЇ

Старобільськ– 2017

УДК 284
ББК 86.376
Ч – 46

ЧЕРЕЗ ДУХОВНІСТЬ ДО ВІДРОДЖЕННЯ: методичні рекомендації до 500 – річчя РЕФОРМАЦІЇ. – Старобільськ: Вид-тво ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2017. – 30 с.

У методичних рекомендаціях містяться поради щодо форм і методів проведення заходів з відзначення 500-річчя РЕФОРМАЦІЇ в Україні, історична довідка, поради з даної проблематики, рекомендована література, додатки.

Для наукових співробітників музеїв, вчителів шкіл, студентів, учнів.

Ухвалено до друку науково – методичною радою Луганського обласного краєзнавчого музею. Протокол № 3 від 27 березня 2017 року.

Відповідальний: Мілованова О.В., директор Луганського обласного краєзнавчого музею

Автори: Мартиненко М.С., завідувач науково-методичного сектору Луганського обласного краєзнавчого музею

Адреса: Луганський обласний краєзнавчий музей
92700, м. Старобільськ, вул. Гімназична, 53
тел./факс: /06461/-2-37-76
e-mail: Lokm_stb@ukr.net

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ I. Історична довідка.....	6
Розділ II. Рекомендації щодо форм і методів проведення заходів, виставок....	11
Розділ III. Поради з даної проблематики.....	12
3.1 Вплив Реформації на культуру України.....	12
3.2 Матеріальна культура України другої половини XIV – першої половини XVII ст.....	13
3.3 Початок книгодрукування в Україні. Іван Федоров та його першодруки.....	14
3.4 Розвиток освіти в Україні. Друга половина XIV- перша половина XVII ст.....	15
3.5 Література України другої половини XVI – першої половини XVII ст.....	18
3.6 Архітектура України. Друга половина XIV – перша половина XVII ст.....	19
3.7 Якщо не було б Реформації, або вплив Реформації на формування української нації, культури та державності.....	20
Висновки.....	22
Література.....	24
Додатки.....	25

ВСТУП

*«Український корабель плив
повними вітрилами під вітром
Реформації і спустив вітрила,
коли цей вітер опав»*

Михайло Грушевський

Відповідно до Указу Президента України № 357/2016 від 26 серпня 2016 року у 2017 році будемо відзначати 500-ліття від початку масштабного духовного відродження, яке назавжди змінило хід історії. Реформація (відлат.Reformatio – перетворення, виправлення) – католицький церковно-релігійний, духовно-суспільний та політичний рух оновлення в країнах Західної та Центральної Європи у XVI столітті, спрямований на повернення добіблійних першоджерел християнства, який набув форми релігійної боротьби проти католицької церкви і папської влади.

У широкому сенсі слова Реформація – це відновлення, перетворення або перебудова, поновлення або повернення колишнього але поліпшеного стану (інституції, суспільства, держави).

Початок Реформації прийнято рахувати від виступу німецького ченця Мартіна Лютера 31 жовтня 1517 року, який у цей день прибав 95 тез до брами собору у Віттенберзі. Інший німецький мислитель Г.В.Ф. Гегель назвав Реформацію: «сенсом історії нового часу». Соціальні феномени, народжені Реформацією, залишаються найбільшим досягненням людства за всю історію. Західна цивілізація має витoki з духовних ідеалів Реформації, до них мають прагнути й українці.

На Україну Реформація проникла спочатку, в незначній мірі, у XV ст. з Чехії, через студентів з України, на яких впливали наука Яна Гуса, через гуситських емігрантів у Польщі й Литві, де в XVI ст. реформаційні течії дуже поширилися серед магнатів і шляхти. Реформацій рухи особливо сильно почали проникати на Україну після Люблінської унії 1569, проте вони не охопили усього обшину українських земель і всіх прошарків населення. Реформація певною мірою активізувала православну шляхту, міщанство, козацтво й духовенство, для яких загрожена католицьким наступом, особливо після Берестейської унії 1596, «руська» віра набрала ознак національної ідентичності.

Сьогодні ми вільно користуємося благами цивілізації: досягненнями науки і культури, медициною, освітою, маємо соціальний захист та право. Але не завжди так було, і не всюди так є. Звідки в нас це?

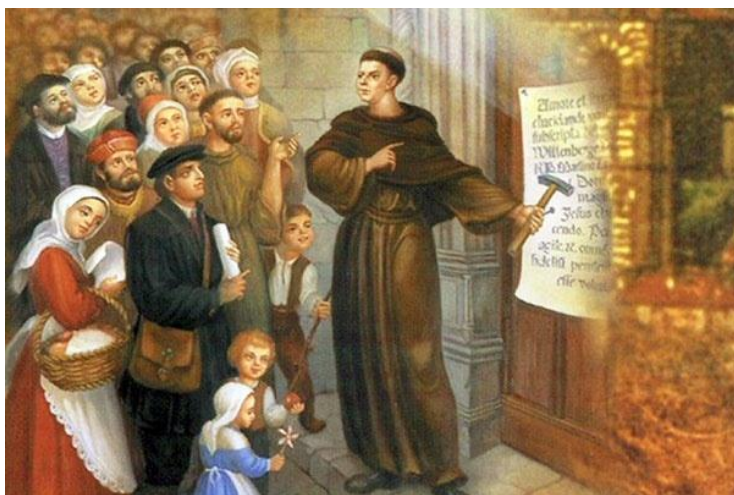
Саме ідеї Реформації символізували на українських землях новий етап розвитку освіти, науки, книгодрукування, утвердження самодостатності рідної мови, ідеї віротерпимості та свободи совісті. У сьогоденні вони знаходять нові тлумачення в контексті спільного взаємообумовленого розвитку глобальних трансформацій та національних культур. Рецепція Україною культури Реформації значною мірою змінила вектор розвитку її суспільства, заклала підвалини толерантності й плюралізму, його релігійно-культурного життя та стала невід'ємною складовою національної історії та релігійної мапи України.

РОЗДІЛ І.

Історична довідка

Початок Реформації

Початком Реформації прийнято вважати конкретну подію – Мартін Лютер, доктор теології Віттенберзького університету (Саксонія, Німеччина) 31 жовтня 1517 р. прибив до дверей церкви свій рукопис – «95 тез», у якому виступав проти зловживань католицької церкви. Сам цей перформанс, швидше за все, просто легенда, але і Лютер, і «95 тез» – реальність.

Ідеї Лютера не виникли на пустому місці – основні з них були висловлені сотнею років раніше різними мислителями. До числа найбільш відомих з них можна віднести Джона Виклифа, професора Оксфордського університету, і Яна Гуса, пастора і

ректора Празького університету.

Головними передумовами Реформації можна вважати:

– початок формування нового соціального класу – буржуазії. Їй була потрібна своя ідеологія, якою в той час могла бути лише релігія. Буржуазія не збиралася відмовлятися від християнства, але нова релігія повинна була відрізнятися від католицизму простотою і дешевизною;

– зміна інтелектуального середовища в Європі в ході епохи Відродження і під дією ідей гуманізму, люди з пробудженим розумом ставали критично налаштованими до релігійного життя, а інтерес таких людей до стародавніх рукописів виявив невідповідність першохристиянства і сучасної їм церкви.

До причин Реформації відносять внутрішнє розкладання засад середньовічного життя: католицизму і феодалізму. Посилювалася ворожа папству державна влада. Самі ж папи і їх підлеглі часто вели життя, далеке від християнського ідеалу. Єпископи часто були багатими землевласниками, майже

не займалися життям своїх єпархій. Вищі церковні посади нерідко продавалися. При цьому нижче духовенство жило бідно.

Привід для Реформації з'явився в 1515 р. – папа Лев X вирішив прискорити будівництво собору святого Петра в Римі. Для цього потрібно було багато грошей. Для їх збору у німецьких державах була видана монополія одному банкірському будинку, який поставив справу на широку ногу. Крім продажу індульгенцій для живих, почали продавати грамоти для спасіння душ померлих, що викликало бурхливий протест багатьох богословів. Коли керівник програми індульгенцій приїхав у Віттенберг, то Мартін Лютер, нібито, і прибив до дверей місцевої церкви свої «95 тез». Їх почали читати і обговорювати у всій Німеччині.

Розвиток Реформації

Це бродіння не залишилося без уваги Риму і папа видав буллу, в якій засуджувалися погляди Лютера. 10 грудня 1520 року при величезному скупченні народу Лютер спалив документ Риму, і тут вже довелося втрутитися світській владі. Імператор Священної Римської імперії Карл V викликав Лютера на «килим» із метою переконати його відмовитися від своїх поглядів. Але Лютер, стоячи перед імператором, оточеним світськими і духовними правителями Німеччини, вимовив свої **знамениті слова: «На тому стою. Не можу інакше. Хай допоможе мені Бог».**

Лютер був поставлений поза законом на території Священної Римської імперії. Але його вкрив Фрідріх Мудрий, курфюрст Саксонії. Його люди викрали Лютера і заховали так, що навіть курфюрст не знав, де він ховається.

Лютер був прихильником ідеї «духовного заколоту» (мирного шляху Реформації). Але спочатку у Віттенберзі розгорнулося бюргерський рух, учасники якого вимагали негайних радикальних перетворень, справа доходила до погромів храмів. До бюргерів почав приєднуватися простий народ. Незабаром відбувся виступ і частини лицарства. І хоча цей виступ було швидко придушено, стало зрозумілим, що мирної Реформація вже не буде.

Після смерті Лютера не вдалося зберегти єдність лютеран. Їх богослови майже на 30 років виявилися залученими в запеклі теологічні суперечки, доходило навіть до страт незгодних. Тому в справу втрутилися правителі

німецьких земель, які розуміли, що чвари лютеран послаблюють німецькі землі перед обличчям зовнішніх загроз. Вони змусили богословів сісти за стіл переговорів, у результаті в 1580 р. з'явився документ, який отримав назву Формули Згоди.

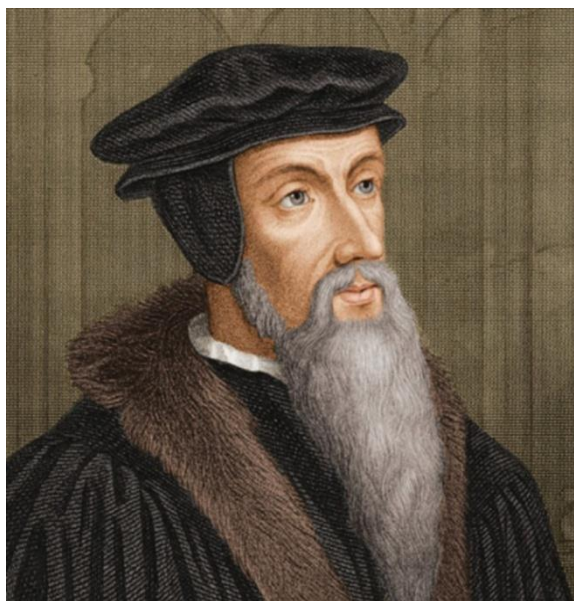

Але дробилися не тільки лютерани. Оскільки протестантизм закликав побудови віри на основі вчення Біблії, а кожен міг читати її по своєму, одна за одною з'являлися нові течії. Деякі з них були досить

войовничими і жорстокими.

Так у 1533 р. влада в німецькому Мюнстері була захоплена анабаптистами, у місті була встановлена теократична диктатура, а ватажок загарбників оголошений царем. Майно городян було усупільнене, але фактичним його господарем став цар. Було оголошено багатоженство, і цар завів собі 18 дружин. Становище жителів міста стало настільки поганим, що вони вважали за благо повернути владу раніше сюзерену – католицькому архієпископу, війська якого легко захопили місто вже в 1535 р. У результаті і донині Мюнстер являє собою один із осередків католицизму в Німеччині.

Решта ж, анабаптистські громади піддалися жорстоким переслідуванням як з боку католицької, так і протестантської влади. Велика їх частина була розгромлена, а що залишилися нечисленні послідовники розсіялися по Європі і частково емігрували з часом в Америку і Росію. Непрямими спадкоємцями анабаптистів є зараз широко відомі баптисти. Реформація проходила по різному в європейських країнах. Наприклад,

у швейцарській Женеві Жан Кальвін почав вводити нове вчення з суворою вимогливістю. У результаті в 1538 р. місцеві власті вигнали його з міста, але через три роки він повернувся. З 1541 з 1564 р. Кальвін був фактичним диктатором у Женеві. Його релігійне держава відрізнялося крайньою нетерпимістю до інакодумців.

Але кальвінізм не обмежився межами Женевського кантону. Він швидко поширився у Франції і Нідерландах, де прийняв форму іконоборства. Кальвіністи нападали на монастирі і храми, знищуючи статуї, ікони і вівтарі.

Хвилювання, пов'язані з Реформацією, у кінцевому підсумку вилилися в релігійно-політичну боротьбу, відому зараз як Тридцятилітня війна, що закінчилася Вестфальським миром 1648 р. Узаконена цією угодою релігійна реформа була вже багато в чому далека від початкових ідей. Не всі протестанти погодилися з цим, тому продовжили з'являтися нові протестантські напрямки.

Але все-таки кінцем Реформації історики вважають підписання Вестфальського миру, саме з тих пір релігійний чинник перестав відігравати настільки важливу роль у європейській політиці.

Наслідки Реформації

Підсумки реформаційного руху неможливо охарактеризувати однозначно. Реформація зруйнувала релігійну єдність Західної та Центральної Європи, створила кілька нових впливових церков і змінила політичний та соціальний устрій порушених нею країн.

Національні церкви сприяли зростанню національної свідомості. Необхідність вивчення Біблії призводила до зростання як кількості навчальних закладів. Для деяких мов спеціально була розроблена писемність, щоб мати можливість видавати на них Біблію.

Конфіскація церковних маєтностей зазвичай завершувалася їх розкраданням світськими аристократами, які закабали селянство сильніше колишнього. Духовна нетерпимість протестантських теоретиків часто перевершувала подібні настрої у католиків.

У країнах, де перемогла Реформація церква виявилася у більшій залежності від держави, вона користалася меншою владою, що полегшувало розвиток науки і світської культури.

Боротьба реформаторів з католицьким культом призвела до загибелі великої кількості творів релігійного мистецтва, монастирських бібліотек.

Боротьба з Реформацією запустила всередині католицької церкви процеси, які можна назвати внутрішньою реформацією; католицизм істотно обновився в багатьох елементах.

Реформація надала божественну санкцію нормам буржуазної практики і моралі. Помилково вважати, що протестантизм привів до появи капіталізму – той зародився задовго до Реформації. Але етика протестантів сприяла розвитку буржуазних відносин. Усі напрямки протестантизму дотримуються вчення про приречення: людині ще до народження уготована його доля, яка не залежить ні від молитов, ні від діяльності, людина позбавлена можливості змінити її своєю поведінкою. Але він своїми життєвими результатами може довести собі та іншим, що призначений промислом божим для хорошої долі. Наприклад, якщо людина зуміла розбагатіти за життя, то їй далі чекає хороша доля. Тому протестантизм став популярним у середовищі найбільш заповзятливої частини буржуазії тієї епохи. У цілому, вчення про передвизначення виправдовувало нерівність і класовий поділ суспільства. Як результат – протестантські держави випереджали в економічному розвитку католицькі і православні.

РОЗДІЛ II.

Рекомендації щодо форм і методів проведення заходів, виставок

Орієнтовний період роботи виставкових експозицій з відповідним оформленням приміщення – протягом 2017 року.

Під час проведення заходів варто звернутись до розгляду, обговорення та висвітлення таких питань:

- видатні представники епохи Реформації: Мартин Лютер, Жан Кальвін, Томас Мюнцер, Еразм Роттердамський та інші;
- діяльність відомих українців–реформаторів – Василь-Костянтин Острозький, Петро Могила, Петро Конашевич-Сагайдачний, Юрій Дрогобич, Іван Федоров, Герасим та Мелетій Смотрицькі, Йов Борецький, Іван Вишенський;
- історія створення та значення Пересопницького Євангеліє сьогодні;
- рекомендовано акцентувати увагу на традиціях утворення вищих навчальних закладів в Україні XVIст., будівництві архітектурних храмів та соборів, започаткування традицій книгодрукування в українських землях.

Форми проведення музейних заходів:

- заходи просвітницького характеру з даної проблематики: семінари, круглі столи, лекції-презентації, ділові ігри, вікторини, диспути, брейн-ринги, просвітницькі заходи з історії Реформації, збереження та популяризації визначних вітчизняних пам'яток духовної культури;
- екскурсії по музею.

РОЗДІЛ III.

Поради з даної проблематики

3.1 ВПЛИВ РЕФОРМАЦІЇ НА КУЛЬТУРУ УКРАЇНИ

Реформація, як церковно-релігійна і політично-соціальна течія почалася наприкінці XIV століття і тривали кілька століть у Західній Європі (звідки поширилися й на Україну), пробудивши національну свідомість і розвиток культури окремих народів та витворивши низку протестантських церков. Реформація посилила традиційну рису української церкви – її соборноправність, що особливо виявилось у діяльності церковних братств (XVI-XVIIст.). Братчики практикували читання святого Письма, не тільки на сходах, але і вдома, стежили за поведінкою своїх членів, мали нагляд над церковними справами, контролювали діяльність священників і єпископів, аж до виступів проти декого з них, як «ворога істини».

У соціально-політичній царині Реформація в Україні позначилася також зростанням національної свідомості й політичної активності Козаччини, яка, переймаючи у першій половині XVII ст. провід українсько-національного життям, ставила щораз більший опір польському пануванню в Україні й активно підтримувала Православну церкву проти наступу католицизму. Шукаючи союзників проти Польщі, Козаччина, у своїй зовнішній політиці, почала орієнтуватися також на допомогу протестантських держав (Швеція, Трансільванія, Бранденбург).

Але вплив і успіхи Реформації в Україні не були тривалими. Щільно пов'язана з прогресивними релігійними течіями, Реформація опинилася між двох протилежних сил – католицькою Польщею й православною Україною, ворожих між собою, але й ворожих до протестантизму. Успішна боротьба Католицької церкви (особливо ордену єзуїтів) і польського уряду проти протестантизму й негативне ставлення Православної церкви до «люторів», зокрема до поширеного в шляхетських колах Правобережжя антитринітаризму та інших радикальних протестантських течій, позбавили Реформацію певної соціальної бази, а перемога

української національної визвольної революції у середині 17 ст. відкривала в Україні шлях іншим культурно-політичним течіям та впливам (бароко).

3.2 МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIV – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII ст.

У другій половині XVI ст. більшість українських земель увійшла до складу польсько-литовської феодальної держави – Речі Посполитої. Виникла реальна загроза полонізації і окатоличення українського народу. Одним із засобів, у цій справі, стали католицькі освітні школи. Єзуїти відкривали елементарні та середні школи і колегії з двома відділеннями – нижчим і вищим. До нижчого відділення належали гімназії, що мали п'ять класів. На вищому відділенні три роки вивчалася філософія і чотири роки – богослов'я.

Освітні заклади організовувались на зразок західноєвропейських вищих шкіл, в яких учні здобували найвищу освіту в межах Речі Посполитої.

У 1570 р. єзуїтами була заснована Віленська колегія, яка вважалася найбільшим навчальним закладом Східної Європи. Першим ректором академії папа римський призначив Петра Скаргу – активного діяча єзуїтів. Скарга був безпосереднім учасником прийняття Берестейської унії 1596 р. В Україні діяли 23 єзуїтські колегії. Найбільшими були колегії у Ярославлі (1574 р.), де навчався Богдан Хмельницький, Львові (1608 р.), Луцьку (1614 р.), Києві (1647 р.), Кам'янці-Подільському, Вінниці, Перемишлі та ін. Викладання велось латинською мовою. На українських землях тоді паралельно з православними існували католицькі школи, а подекуди й протестантські.

В Україні майже до кінця XVI ст. не було загальних середніх і вищих навчальних закладів. Українська молодь вже з середини XIV ст. прокладала собі дорогу до навчання в західних університетах. Число українських студентів у вищих навчальних закладах Західної Європи поступово зростало.

Викладали тут відомі вчені, філософи, університет мав багаті культурні традиції. Острозька академія залишила по собі значний слід в історії освіти й духовного життя України. Найвагомішою культурною пам'яткою Острозької академії було видання повної художньо ілюстрованої Біблії слов'янською мовою

в 1581 році, текст якої вживався при богослужінні у православних церквах. Острозька академія, даючи освіту місцевій молоді, стала зразком для інших шкіл.

3.3 ПОЧАТОК КНИГОДРУКУВАННЯ В УКРАЇНІ. ІВАН ФЕДОРОВ ТА ЙОГО ПЕРШОДРУКИ.

Для розвитку культури величезне значення мало поширення друкованих книг і початок та розвиток друкарства. Велику роль відіграло зародження в Кракові й Чорногорії наприкінці XV ст. видання книг кирилицею на церковнослов'янській мові. У 1491 р. у Кракові міщанин із Франконії німець Швайпльт надрукував кириличним шрифтом богослужебні книги «Часослов» і «Псалтир». Ці книги мали велике поширення в Україні, а через неї і в Росії.

У Великому князівстві Литовському книгодрукування почав білоруський учений-гуманіст Франциск Скорина (бл. 1490-1540 рр.). Спочатку у Празі у 1517 р. він видав церковнослов'янською мовою «Псалтир» і частини «Біблії». Переїхавши до Вільно, Скорина видав «Малу подорожню книжицю» (1522 р.) та «Апостол» (1525 р.).

В Україні книгодрукування розгорнув російський першодрукар Іван Федоров, який після видання разом із своїм помічником Петром Мстиславцем у Москві першої відомої датованої друкованої книги в Росії «Апостола» 1564 р. і «Часовника» 1565 р. внаслідок переслідувань вищого духовництва й частини боярства змушений був перейти за «литовський рубіж».

У 1572 р. Федоров з Білорусі перебрався до Львова і у 1573 р. на кошти, зібрані небагатими міщанами, заснував там друкарню. З неї у 1574 р. вийшов «Апостол» - перша друкована книга в Україні, що повторювала московське видання цієї книги. Того ж року Федоров надрукував і другу книгу – перший східнослов'янський «Буквар».

Через брак коштів Федоров уже в 1575 р. залишив Львів і влаштувався спочатку управителем маєтку Дерманського монастиря на Волині, а через деякий час знову зайнявся влаштуванням друкарні, тепер у м. Острозі. У цій друкарні, що містилася поруч з відомою Острозькою школою, в 1580 р. була надрукована «Книга нового завіту», а в 1580-1581 рр. – славнозвісна «Острозька біблія», перше повне видання біблії в перекладі на старослов'янську мову.

Після заснування Федоровим друкарень у Львові й Острозі наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. виникли і діяли також інші друкарні – Дерманська, Рахманівська, Луцька братська, Кременецька на Волині, Стратинська, Крилоська біля Галича, Київська Лаврська, Почаївська, Чернігівська та деякі ін.

3.4 РОЗВИТОК ОСВІТИ В УКРАЇНІ. ДРУГА ПОЛОВИНА XIV-ПЕРША ПОЛОВИНА XVII ст.

Освіта в цей період була тісно пов'язана з церквою. Українська православна церква в ці роки відіграла величезну роль у збереженні високих традицій у освіті періоду княжої доби. Особливо важливе місце займали монастирі: Дерманський, Унівський, Зимненський, а особливо Києво-Печерська лавра. Школа, створена при лаврі, мала міжнародний вплив.

У монастирях були зосереджені основні культурні, наукові сили: перекладачів, письменників, художників, вчених, музикантів тощо.

У школах, що існували при монастирях, церквах, благодійних установах та в маєтках приватних державців, навчались діти не лише феодальної знаті і багатого міщанства, а й селян та ремісників. Учні, що навчались у школах, називались «абецедарії». Ця назва походить від того, що в школах, поряд з слов'янсько-руською мовою, вивчали латинську мову, починаючи з абетки – а, б, с, д і т.д. Учителі називались «установниками», або «наставниками». Вчителями у школі найчастіше були дяки. Учителі в Україні повинні були мати високий освітній ценз. Тоді вони мали досить гучну назву «бакалавра». Наставники, або вчителі, що працювали у школі, одержували плату за рахунок натурального податку. Взагалі школи утримувались з додаткових натуральних повинностей на церкву та монастирі. Шкільна наука зводилась насамперед до навчання азбуки, читання і початкових правил арифметики. Крім читання, у школах навчали писати староруським уставом. Одночасно в XIV ст. поширюється навчання письму скорописом, зразки якого нам відомі переважно з тогочасного ділового письма – грамот, законів, листування тощо.

Тодішня, т.з., «руська мова» стала мовою державного діловодства, дипломатичного, державного і приватного листування на території всього

Великого князівства Литовського. Цією мовою було складено Литовський статут та інші законодавчі та державні правоздання.

Говорячи про шкільну освіту в Україні в XIV-XVст., необхідно зауважити, що навчання дітей здійснювалось незалежно від їх матеріального становища. Навчали в школі ще й співати, звичайно, по-церковному. Після закінчення школи підвищення освіти відбувалося самостійно шляхом вивчення грецької та латинської мов.

Утворення і діяльність Острозького колегіума.

Створенням вищої школи першим зайнявся князь Костянтин Острозький, волинський магнат, що займав високі урядові посади і, розуміючи вагу освіти, заснував у своєму маєтку в м. Острозі у 1576 р. школу, відому під назвою Острозької академії.

Щоб забезпечити школі вищий рівень, Острозький запросив викладати в ній видатних українських та іноземних вчених. Очолив Академію Герасим Смотрицький, професорами були греки: Кирило Лукаріс, Протосінгел Никифор, Діонісій Палеолог. Тут викладали ієромонах з Острога Купріян, котрий свого часу вчився в Падуї та Венеції, математик та астроном Ян Лятос, який був раніше професором Краківського університету, острозькі священники Дем'ян Наливайко та Василь – автор трактату «О единой вірі». Були і світські люди: Клірик Острозький, Христофор Філарет (М. Броневський) – автор «Апокрисису», пізніше – Мелетій Смотрицький. З 1576 р. тут діяла друкарня Івана Федорова, яка видала понад 30 найменувань книжок, особливим досягненням було видання Острозької Біблії в 1581 р.

В Академії навчалися майбутній гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний та вчений, письменник Мелетій Смотрицький. Але проіснував навчальний заклад недовго. В 1608 р., коли князь Острозький помер, його син Януш, який був уже католиком, справи батька продовжувати не бажав. А онука князя Острозького, Анна Алоїза Ходкевичева, заснувала в Острозі єзуїтську колегію.

На той час в Україні були створені навчальні заклади різних релігійних організацій, чернечих чинів. Особливо мали великий вплив Єзуїтські школи та колегіуми, які славились своїм високим рівнем освіти та добрим обладнанням.

Саме в такому колегіумі навчався у м. Львові Богдан Хмельницький. На кінець XVII ст. в Україні єзуїти створили таких 23 колегіуми, які через навчання української молоді із маєтних верств населення вели активну політику їх спольщення та покатоличення.

Першу школу вищого ступеня було засновано в 1578 р. у м.Острозі на Волині князем К.Острозьким. Мета її полягала втому, щоб в умовах наступу контрреформації обстоювати українську культуру. В Острозькій «греко-слов'яно-латинській» колегії викладалися т.з. «сім вільних мистецтв»: граматику, риторику, діалектику, логіку, арифметику, музику, астрономію. Викладачами колегії були славнозвісні вчені знавці грецької, старослов'янської та латинської мов, математики і астрономи. Першим ректором колегії був Герасим Смотрицький.

Другою школою вищого типу в Україні була Львівська братська школа, відкрита в 1585 р. Тут викладали брати Лаврентій та Стефан Зизанії, Кирило Ставровецький, пізніше – Іов Борецький, Памво Беринда, Іоаникій Волкович та інші. Учнів нижчих класів навчали грамоти й церковного співу, вищих «спудеїв» граматики, елементів риторики, поезики, філософії, давньогрецької мови і літератури та старослов'янської мови.

На статуті братської школи «Порядку шкільному» (1586 р.) позначився вплив гуманістичних поглядів. Учитель повинен був явити зразок високоморальної поведінки; на почесних перших лавах у школі рекомендувалося садовити найкращих учнів, «навіть коли б вони були дуже вбогі». Обмежувалося застосування тілесних покарань.

Утворення і діяльність Київсько-Могилянського колегіума.

Значним центром української культури був Київсько-Могилянський колегіум, створений в 1632 р. В 1701 р. він отримав титул і права академії.

В 1615 р. була заснова Київська братська школа, яка справила великий вплив на розвиток української культури. Посаду ректора займали спочатку Іов Борецький, а згодом Мелетій Смотрицький, Касіян Сакович, Хома Євлевич.

У 1632 р. лаврська школа об'єдналась з братською школою за кошти П.Могили. Згодом Київська братська школа була названа Києво-Могилянською колегією, а пізніше Києво-Могилянською академією (1701 р.).

Ця вища школа, зберігаючи традиції шкіл України, прийняла програму і методи Західноєвропейських університетів. Викладання велося латинською мовою. Вивчалися 7 вільних наук: граматики, риторика, поетика, філософія, математика, астрономія, музика. Курс навчання тривав у академії 12 років.

Продовжуючи традиції братських шкіл, в академії вивчали також старослов'янську мову, що посідала тоді поважне місце серед мов ученого світу. Значна увага приділялася грецькій мові, знання якої відкривало доступ до скарбниць світової культури.

Філософію в академії викладали професори, які прослухали філософські курси в закордонних колегіях чи університетах. Завдяки добре поставленому вивченню малювання і музики в академії розвинулася своєрідна школа живопису, плекалося хорове мистецтво. У науково-навчальній діяльності велику роль відіграла академічна бібліотека, яка вже з перших днів свого існування встановила міжнародні зв'язки.

За часів гетьмана Івана Мазепи академія досягла найбільшого розвитку. На поч. XVIII ст. в ній навчалось 2 тис. студентів. Академія була відкрита для широких верств населення України, приймала також студентів із інших православних країн Сербії, Чорногорії, Болгарії, Росії. Тут працювали такі видатні вчені, письменники, митці, як: Лазар Баранович, Іоаникій Галятовський, Варлам Ясинський, Дмитро Туптало, Феофан Прокопович, Симеон Полоцький та інші. Визначними культурними діячами стали Г.Сковорода, В.Рубан, П.Гулак-Артемовський та інші.

Своєрідними філіями Київської академії були колегіуми, засновані у містах Ніжині, Білгороді, Переяславі.

3.5 ЛІТЕРАТУРА УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII ст.

Піднесення визвольної боротьби проти гніту шляхетської Польщі, боротьби проти католицизму й унії, становлення української мови, злет усної народної творчості, початок книгодрукування, активізація освітньої діяльності, зростання національної свідомості українського народу – все це спричинилося й до інтенсивного розвитку української літератури.

Розвивалася оригінальна і поширювалася перекладна література. Як і раніше, з'являлися твори ораторсько-проповідницької (проповіді, повчання, учительські євангелія), житійної, паломницької літератури, історичні твори – літописи. Одночасно з традиційними жанрами в літературі виникали і нові жанри – посвяти, передмови й післямови до друкованих книжок і різноманітного типу вірші – епіграми, емблеми, панегірики, декламації, інтермедії, полемічні, історичні, морально-дидактичні вірші та ін. У віршах прославлялася боротьба проти ворогів, оспівувалася вірність вітчизні.

3.6 АРХІТЕКТУРА УКРАЇНИ. ДРУГА ПОЛОВИНА XIV – ПЕРША ПОЛОВИНА XVII ст.

Для цього періоду характерним є поступове проникнення в будівництво й живопис національних, народних рис, з одного боку, і зменшення церковних впливів та збільшення світських елементів, заповнення релігійних сюжетів образами, взятими з реального життя, ширше зображення природи, почуттів і переживань людей, більш гуманістичний зміст і реалістичні форми художніх витворів – з другого.

На Україні в різних місцевостях широко будувалися замки й укріплення. Кам'яні замки здебільшого споруджувалися на Правобережжі, насамперед на Поділлі і Волині, а також у Східній Галичині, на Північній Буковині й Закарпатті (Луцьк, Володимир-Волинський, Кам'янець-Подільський, Острог, Львів, Хуст, Мукачеве та ін.). Укріплення міст Лівобережжя, де не було багатих покладів каменю, а лісу вистачало, здебільшого зводилися земляні й дерев'яні (Чернігів, Новгород-Сіверський, Стародуб, Путивль, та ін.). Як фортеці часто будувалися й культові споруди – церкви і монастирі (церква у селі Сутківцях на Поділлі, Дерманський монастир на Волині, церква Богоявлення в Острозі та ін.).

Архітектори України вміло поєднували в будівництві український національний стиль з кращими надбаннями європейського ренесансу. Так, на самобутній національній основі з творчим урахуванням досягнень європейських архітекторів було збудовано такі прекрасні споруди, як будинок активного діяча Львівського братства купця Костянтина Корнякта (1580 р.), вежа Корнякта

(1588 р.), каплиця Трьох святих (1578 р.) і Успенська церква (1598-1630 рр.) у Львові та ін.

3.7 ЯКЩО НЕ БУЛО Б РЕФОРМАЦІЇ, АБО ВПЛИВ РЕФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ, КУЛЬТУРИ ТА ДЕРЖАВНОСТІ

1. Якщо би не було Реформації, тоді не було б ні Острозької, ні Києво-Могилянської Академії. Їх створення було реакцією українських православних еліт на успіхи як протестантів так і пізніше – єзуїтів (ці зі свого боку також реагували на виклик протестантської Реформації) в завоюванні молодого покоління української шляхти через освітні проекти.

2. Якщо би не було Реформації, скоріше за все, не з'явилось би в 1561 році Пересопницьке Євангеліє – перший твір сучасною українською мовою.

3. Якщо би не було Реформації, не було би Берестейської унії 1596 року, яка стала реакцією частини православної ієрархії і католиків на успіхи «лютерської ересі» серед українців та білорусів. Саме греко-католицизм став згодом найбільш проукраїнським віровизнанням, серцем української національної ідеї.

4. Якщо би не було Реформації, не було би козацького підйому часів Петра Сагайдачного і Богдана Хмельницького, адже це була (перед усім) реакція на Берестейську унію та окатоличення православних українських земель. І взагалі, щоб зрозуміти сучасні події, необхідно використовувати причинно-наслідковий зв'язок, адже в історії (як і в нашому особистому житті) не буває випадковості, лише закономірності. Саме з Реформації, розпочатої Мартіном Лютером 31 жовтня 1517 року, бере свій початок новий час, в якому і зараз ми живемо.

Німецький мислитель Гегель назвав Реформацію сенсом історії Нового часу. Відомий український історик, громадський та політичний діяч Михайло Грушевський високо оцінив значення Європейської Реформації для України: «Український корабель плыв повними вітрилами під вітром Реформації і спустив вітрила, коли цей вітер опав». На його думку, саме вона (а точніше – відносини наших предків до неї) визначили долю України, рівно як і кожного іншого народу Європи. Як пов'язана європейська Реформація з розбудовою громадянського суспільства в Україні сьогодні? На прикладі життя Мартіна Лютера та основних

тез Реформації можна сформувати активну мотивовану позицію, аби брати активну участь у процесах становлення громадянського суспільства в Україні.

Соціальні, політичні, культурні та економічні феномени, народжені Реформацією, залишаються найбільшим досягненням людства за всю історію. Західна цивілізація має витoki з духовних ідеалів Реформації, до них мають прагнути й українці. Використання досвіду впливу Реформації на становлення державності у Німеччині й інших країнах Європейського союзу є більш ніж актуальним для України сьогодні.

Отже, Реформація вплинула на всі сфери суспільного життя, і наслідки Реформації ми можемо відчутти сьогодні. Можна сміливо стверджувати, що цивілізації, яка зараз існує, могло б і не бути, якщо б реформаційний рух в Європі не розпочався або зазнав поразки. Сподіваємося, що історія успіху Реформації надихатиме молодих громадян України кинути виклик забобонам та несправедливості, привести свою країну до миру та процвітання.

ВИСНОВКИ

Реформація стала однією з найперших «релігійних революцій», яка змінила світ і дала поштовх подальшому розвитку суспільства – поява нових світоглядів, зміни в суспільному, економічному та побутовому рівнях життя людей. Реформація стала ще одним щаблем становлення не тільки сучасної Європи, але й усього світу.

Реформація ідейно підготувала ранні буржуазні революції, виховавши особливий тип людської особистості, сформулювавши основи буржуазної моралі, релігії, філософії, ідеологію цивільного суспільства, заклавши вихідні принципи взаємин індивіда, групи і соціуму. Реформація стала духовною відповіддю на кризу, кинуту людському духу соціально-економічною та культурною ситуацією XVI ст.

Хоча явище Реформації залишило величезний відбиток у світовій історії і носило глобальний, загальноєвропейський, характер, не багато сучасних людей цікавляться реформаційним рухом в Європі, а деякі навіть не знають що це таке!

Звичайно, XVI ст. і сучасність розділяє величезна прірва, але не дивлячись на неї, Реформація простягла своє коріння з глибини століть до кожного з нас. Вона багато в чому виховала основи діяльної, активної особистості, а також сьогоднішнє ставлення до релігійної віри і праці.

Крім того, релігія, як і раніше займає значне місце в нашому житті, а разом з розвитком суспільства неминучими стають релігійні реформи, тому було б необачним забути досвід предків, придбаний настільки дорогою ціною.

Підсумки реформаційного руху неможливо охарактеризувати однозначно. З одного боку, католицький світ, який об'єднував всі народи Західної Європи під духовним керівництвом папи римського, припинив існування. Єдина католицька церква була замінена безліччю національних церков, які часто знаходилися в залежності від світських правителів, тоді як раніше клірики могли апелювати до папи в якості арбітра. З іншого боку, національні церкви сприяли зростанню національної свідомості народів Європи. При цьому істотно підвищився культурний і освітній рівень жителів Північної Європи, яка до цього була окраїною Християнського Світу – необхідність вивчення Біблії призводила до

зростання як початкових навчальних закладів (в основному у формі церковно-парафіяльних шкіл), так і вищих, що виразилося в створенні університетів для підготовки кадрів національних церков. Для деяких мов спеціально була розроблена писемність, щоб мати можливість видавати на них Біблію.

Проголошення духовної рівності стимулювало розвиток уявлень про рівність політичну. Так, у країнах, де більшість становили реформати, мирянам представлялися великі можливості в управлінні церквою, а громадянам – в управлінні державою.

Основним же досягненням Реформації стало те, що вона значно посприяла зміні старих феодальних економічних відносин на нові капіталістичні. Прагнення до економії, до розвитку промисловості, до відмови від дорогих розваг (так само як і дорогих богослужінь) сприяло накопиченню капіталу, який вкладався в торгівлю і виробництво. У результаті протестантські держави почали випереджати в економічному розвитку католицькі і православні. Навіть сама етика протестантів сприяла розвитку економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О.Д. Історія України – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 662 с.
2. Гісем О. В. Мартинюк О. О. Всесвітня історія. 8 кл. – К.: «Ранок», 2009.
3. Гончарук П. С. Історія України з найдавніших часів до початку ХХ століття. Навч. пос. 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 528 с.
4. Історія української культури. За загальною редакцією Івана Крип'якевича. – К., 2002
5. Кормич Л І. Багацький В.В. Історія України від найдавніших часів і до ХХІ століття – Харків, 2001.
6. Реформація в Україні – матеріали сайту «Культура України». Режим доступу: mincult.kmu.gov.ua/
7. Субтельний Орест. Україна: Історія:учебное пособие /О. Субтельний. – 3-тє вид.,перероб.і доп. – Київ: Либідь, 1993. - 720 с.
8. Святокум О. Є. Всесвітня історія. 8 клас. – Х.: Веста: «Ранок», 2005. – С. 28.
9. Філософський словник / За ред. В.І.Шинкарука. – 2. вид. І доп. — К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
10. Щедрина І.Е. Всесвітня історія. В схемах і таблицях, 6-9 класи. – Х.: Країна мрій. 2002.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Указ Президента України

Про відзначення в Україні 500-річчя Реформації

З метою визнання вагомого внеску протестантських церков і релігійних організацій в розвиток релігійної, культурної і соціальної сфери України, вияву поваги до їхньої ролі в українській історії та становленні незалежної держави, а також відзначення в Україні 500-річчя Реформації **постановляю**:

1. Кабінету Міністрів України:

1) розробити за участю представників протестантських релігійних організацій України та затвердити у тримісячний строк план заходів з підготовки та відзначення в Україні 500-річчя Реформації, передбачивши, зокрема:

проведення у жовтні 2017 року в м. Києві урочистого заходу з нагоди 500-річчя Реформації;

проведення тематичних наукових конференцій, симпозіумів, круглих столів, семінарів, інших наукових та просвітницьких заходів з нагоди 500-річчя Реформації, розроблення необхідних методичних рекомендацій для забезпечення виконання зазначених заходів;

здійснення підготовки та випуску наукових і науково-популярних праць, присвячених 500-річчю Реформації, та збірки творів діячів Реформації;

проведення у навчальних закладах тематичних заходів з висвітлення історії Реформації;

збереження та популяризацію визначних вітчизняних пам'яток духовної культури;

створення музейних експозицій, присвячених 500-річчю Реформації;

проведення фестивалю духовної християнської музики та співу;

карбування та введення в обіг у встановленому порядку монети, присвяченої 500-річчю Реформації;

випуск поштової марки і конверта, присвячених 500-річчю Реформації, проведення спецпогашення поштової марки;

виготовлення та розміщення соціальної реклами з нагоди 500-річчя Реформації;

створення і показ документальних та художніх фільмів, присвячених історії Реформації;

2) вирішити в установленому порядку питання щодо фінансування заходів з підготовки та відзначення в Україні 500-річчя Реформації.

2. Київській міській державній адміністрації сприяти проведенню протестантськими релігійними організаціями у вересні 2017 року в м. Києві заходів з нагоди 500-річчя Реформації.

3. Державному комітету телебачення і радіомовлення України забезпечити в установленому порядку висвітлення у державних засобах масової інформації заходів з підготовки та відзначення 500-річчя Реформації, створення і трансляцію циклів тематичних теле- та радіопередач, демонстрацію відповідних документальних і художніх фільмів.

4. Службі безпеки України разом із Державною архівною службою України сприяти релігійним і громадським організаціям, науковим установам та організаціям у доступі до архівних документів, пов'язаних із переслідуванням представників релігійних організацій.

5. Обласним, Київській міській державним адміністраціям:

розробити за участю регіональних організаційних комітетів, утворених протестантськими релігійними організаціями, та затвердити регіональні плани заходів із відзначення 500-річчя Реформації, забезпечити їх реалізацію;

провести за участю представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, релігійних організацій та громадськості урочистості з нагоди 500-річчя Реформації;

сприяти реалізації ініціатив релігійних організацій, спрямованих на проведення тематичних просвітницьких, виховних, культурно-мистецьких, спортивних та інших заходів.

6. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України
м. Київ
26 серпня 2016 року
№ 357/2016

П. ПОРОШЕНКО

«Правила життя Мартіна Лютера»

Про життя

- Найбільш злободенне життєве питання звучить так: а що ви робите для інших?
- Жити потрібно так, як ніби Ісус помер за нас вчора, воскрес сьогодні і прийде завтра! У мене в календарі два дні: сьогодні і Той день.
- Жити відкрито серед людей – краща доля. Христос так жив і діяв – відкрито і явно – тут, на землі, серед людей, і Він сказав Своїм учням жити так само.

Про молитву

- Дозвольте Богу бути Богом. Молитва – це відгомін свободи і самодостатності Бога в серці безпорадної людини.
- Якщо ти зможеш молитися з тією ж пристрасстю, з якою собака дивиться на м'ясо на столі, значить, ти християнин.
- Це добра справа – дозволити молитві бути першим діянням з ранку і останнім у нічний час. Зазвичай я молюся дві години в день, але коли у мене немає часу, молюся три години.

Про сім'ю

- Одружитися легко. Але ставитися до дружини з любов'ю набагато важче, оскільки єднання плоті тут недостатньо. У шлюбі необхідна єдність смаків і характерів. І ця єдність не досягається за одну ніч.
- У домашніх справах я поступаюся Каті (Катаріна фон Бора, дружина). У всьому іншому мене веде Святий Дух.
- Весілля принесло б задоволення Отцю (Небесному), розлютило б папу (римського), змусило б ангелів сміятися, а чортів ридати. Богу подобається творити чудеса і дурачити цей світ. Вам потрібно приїхати на це весілля.

Про диявола

- Сатана – це мавпа Божа, яка Його у всьому наслідує.
- Ніколи не сперечайся з дияволом. Чому? Тому що у нього п'ять тисяч років досвіду, і він перемаже тебе! Найкраще – цитувати Писання!
- Всі печалі від диявола, бо у нього держава смерті. Тому печаль в наших відносинах з Богом – це, безумовно, робота диявола.

Про музику

- Музика – найкраща втіха для засмученої людини. Один з прекрасних і кращих дарів Божих – музика, що служить для того, щоб проганяти спокусу і погані думки.
- Я з радістю хотів би побачити всі види мистецтва, особливо музику, в служінні Тому, Хто створив їх і дав людині.
- Добре заспівати – це подвійно помолитися. Диявол панічно боїться співаючого християнина.

Про праведність

- Господь Ісус, Ти – моя праведність, а я – Твій гріх.
- Ти забрав все те, що було моїм – мої гріхи, і дав мені все те, що є в Тебе – мир і вічне життя!
- Через віру мої гріхи зникають. Вони віддані Христу. Він взяв мої гріхи на Себе. Він прибав мої гріхи до хреста. На Голгофі відбулася неймовірна заміна – Христос був покараний на моєму місці. Бог покарав Христа так, як ніби я був розп'ятий там. Залишив Його одного в п'їтми. Віддав Його в руки сатани. Але Христос переміг сатану, Він переміг гріх. Тому Бог називає мене «праведним».

Про щастя

- Найкращий спосіб домогтися щастя для себе – це шукати його для інших.
- Якщо на небесах не можна сміятися, то я туди не хочу.
- Ти можеш дозволити собі всяку радість у світі, якщо вона не гріхозна, цього не забороняє тобі Твій Бог, навіть бажає цього. Велелюбному Богу приємно, коли ти від глибини душі радієш або смієшся.

Додаток 3

Таблиця 1

Порівняльна характеристика релігійного та соціально-економічного становища, освіти та державності до і після Реформації

До Реформації	Після Реформації
<i>Релігійне становище</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Божим покликом вважається лише служіння священства та монахів; • падіння авторитету папської влади внаслідок численних зловживань; • продаж індульгенцій (прощення гріхів за гроші); • переслідування та репресії вільнодумців (страта Яна Гуса у 1417 році). 	<ul style="list-style-type: none"> • Виникнення протестантських церков, де проповідувалися біблійні стандарти: • лише Христос є головою Церкви; • Біблія – головний авторитет; • лише вірою в Ісуса Христа людина може отримати спасіння.
<i>Економічне становище</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Основа економіки – сільське господарство; • експлуатація духовенством та дворянством селян; • відсутність ціннісного ставлення і мотивації до чесної праці; • пригнічення підприємницької діяльності величезними податками на користь дворянства. 	<ul style="list-style-type: none"> • Новий погляд на повсякденну діяльність, як на покликання від Бога («Бог доїть корів через трудове покликання доярок» (Мартін Лютер)); • успіх – нагорода за чесну працю; • виникнення протестантської трудової етики, що стала фундаментом добробуту багатьох західних країн.
<i>Освіта та наука</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Низький рівень грамотності серед населення; • схоластика – домінуючий науковий метод; • відірваність науки від реального життя. 	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення рівня грамотності населення через реформування школи; • відмова від схоластики в університетах; • розвиток експериментальної науки.
<i>Держава і мова</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Латина – головна мова науки та літератури; • відсутність стандартних національних мов та націй в сучасному розумінні. 	<ul style="list-style-type: none"> • Створення літературних норм сучасних європейських мов; • початок формування націй в сучасному розумінні.

ЧЕРЕЗ ДУХОВНІСТЬ ДО ВІДРОДЖЕННЯ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ до 500 – річчя РЕФОРМАЦІЇ

Підп. до друку 31.05.2017. формат 64×84 1/16. Папір друкарський.
Гарнітура TimesNewRoman. Ум. друк. арк. 9,8.
Тираж 50 пр. Зам. № 100

Видавництво
ТОВ «ФОКСПРИНТ»
93113, Луганська обл.,
м. Лисичанськ, вул. Генерала Потапенка, 244
тел: (06451) 7-20-20, (095) 330-44-20